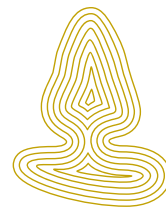

Oppdragsrapport

fra Norsk genressurssenter, Skog og landskap

08/2013

skog+
landskap

NORSK
GENRESSURSSENTER

EKSTERN EVALUERING AV PROGRAMMET FÖR ODLAD MÅNGFALD, POM

Åsmund Asdal

Rapport til ekstern oppdragsgiver fra Skog og landskap

Postboks 115, 1431 Ås. Telefon 64 94 80 00

www.skogoglandskap.no

Tittel: Ekstern evaluering av Program för odlad mångfold, POM.	Nr. i serien:	Dato godkjent av oppdragsgiver: 12. desember 2013
Forfatter: Åsmund Asdal		Antall sider: 29
Forfatterens kontaktinformasjon: ASA@skogoglandskap.no		
Oppdragsgiver: Jordbruksverket i Sverige Andel privat finansiering:	Prosjektnr. Skog og landskap / Kontraktsdato Prosjektnummer: 792002 Kontraktsdato: 20. juni 2013	Tilgjengelig: Lukket: Begrenset: Åpen:X
Sammendrag: <p>Rapporten inneholder en evaluering av <i>Program för odlad mångfold</i> halvveis i programperioden, som varer fra 2010 til 2015. Evalueringen har vurdert programmets innretning, organisering, gjennomføring og måloppnåelse samt forslag til neste programperiode.</p> <p>Arbeidet i POM har vært konsentrert om inventering, undersøkelser av materiale og bevaring av genetisk mangfold i en nasjonal genbank. Dette arbeidet er gjort systematisk, grundig og med høy kvalitet. Arbeidet har ført til at genressurser, plantemangfold og den grønne kulturarven har fått stor oppmerksomhet i svensk allmennhet og blant politikere og styrende organ.</p> <p>Den sterke konsentrasjonen, om det som kan kalles POMs 'kjerneaktiviteter', har imidlertid ført til at noen andre oppgaver som naturlig ligger til et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser har fått liten eller ingen oppmerksomhet. Dette har igjen ført til at viktige aktører på fagområdet ikke deltar i programmet og oppfatter at programmet har begrenset relevans for deres aktivitet. En svakhet ved programmet er også uklare ansvarsforhold, noe som har ført til at en del oppgaver i liten grad er fulgt opp.</p> <p>Rapportens forslag for neste programfase omfatter råd om å gjøre POM til et mer heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser med større bredde i faglige oppgaver og mer aktiv deltagelse fra viktige aktører, f.eks. innenfor matproduksjon og planteforedling. Programmets organisering, rollefordeling og ansvarsforhold bør tydeliggjøres.</p> <p>Det anbefales også å etablere den nasjonale genbanken som planlagt, med det høye faglige nivå på arbeidet som har kjennetegnet POM-stabens virksomhet fram til nå.</p>		
Ansvarlig signatur <p>Jeg inntår for at denne rapporten er i samsvar med oppdragsavtalen og Skog og landskaps kvalitetssystem for oppdragsrapporter.</p> Adm.dir./Avdelingsdirektør		

EKSTERN EVALUERING AV PROGRAMMET FÖR ODLAD MÅNGFALD, POM

Åsmund Asdal

Forsidebilde: Plantesamlingene som er etablert i regi av POM i Alnarp viser et imponerende mangfold og vitner om et grundig arbeid for å kartlegge og samle inn hageplanter fra hele Sverige. Utpøvingsfeltene er vakre og viktige utstillingsvinduer for arbeidet med plantegenetisk mangfold, noe som er blitt lagt merke til, på ulike nivå i Sverige, men også utenfor landets grenser.
Foto: Åsmund Asdal.

FORORD

Denne rapporten inneholder en evaluering av Programmet för odlad mångfald (POM). Evalueringen er gjort på oppdrag fra Statens jordbruksverk i Sverige (JV) og utført av seniorrådgiver Åsmund Asdal ved Norsk genressurscenter. Evalueringen er gjennomført i henhold til *Uppdragsvilkor* og avtale mellom Jordbruksverket og Norsk genressurscenter datert 2013-05-22. Evalueringen er gjennomført i perioden fra mai til november 2013.

Som bakgrunn for evalueringen er benyttet ulike dokumenter knyttet til programmets planlegging og gjennomføring, intervjuer med representanter for aktører i programmet, informasjon på websider og materiell i form av brosjyrer og publikasjoner, spørsmål til POMs prosjektledere og samordnere og møte med Programrådet 17. oktober. POMs samordnere Eva Jansson og Jens Weibull har tilrettelagt relevant bakgrunnsmateriale for evalueringa. En liste over underlagsmateriale og intervjuede personer finnes som vedlegg til rapporten.

Takk til alle som har bidratt med synspunkt og informasjon. Spesielt takk til professor Áslaug Helgadóttir ved Islands landbruksuniversitet som har lest og kommentert rapportutkast og kommet med vurderinger og verdifulle innspill. Vurderinger og anbefalinger i rapporten står imidlertid i sin helhet for forfatterens regning.

Evalueringsrapporten er skrevet på norsk. I noen tilfelle er svenske ord benyttet. Dette gjelder sitater fra dokumenter, men spesielt der det har det vært tvil om norske ord fullt ut gir samme betydning som de svenske formuleringene. Eksempler er *upprop* og *utvärdering*. I slike tilfelle er de svenske ordene benyttet i rapporten og skrevet i kursiv.

Det er mitt håp at de vurderingene som er gjort og at de råd som gis vil bidra til å styrke det svenske genressursarbeidet og det videre arbeidet innenfor Program för odlad mångfald.

Åsmund Asdal
Norsk genressurscenter 9. desember 2013

SAMMENDRAG

Rapporten inneholder en evaluering av *Program för odlad mångfald* halvveis i programperioden, som varer fra 2010 til 2015. Evalueringen har vurdert programmets innretning, organisering, gjennomføring og måloppnåelse samt forslag til neste programperiode.

Arbeidet i POM har vært konsentrert om inventering, undersøkelser av materiale og bevaring av genetisk mangfold i en nasjonal genbank. Dette arbeidet er gjort systematisk, grundig og med høy kvalitet. Arbeidet har ført til at genressurser, plantemangfold og den grønne kulturarven har fått stor oppmerksomhet i svensk allmennhet og blant politikere og styrende organ.

Den sterke konsentrasjonen, om det som kan kalles POMs 'kjerneaktiviteter', har imidlertid ført til at noen andre oppgaver som naturlig ligger til et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser har fått liten eller ingen oppmerksomhet. Dette har igjen ført til at viktige aktører på fagområdet ikke deltar i programmet og oppfatter at programmet har begrenset relevans for deres aktivitet. En svakhet ved programmet er også uklare ansvarsforhold, noe som har ført til at en del oppgaver i liten grad er fulgt opp.

Rapportens forslag for neste programfase omfatter råd om å gjøre POM til et mer heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser med større bredde i faglige oppgaver og mer aktiv deltagelse fra viktige aktører, f.eks. innenfor matproduksjon og planteforedling. Programmets organisering, rollefordeling og ansvarsforhold bør tydeliggjøres.

Det anbefales også å etablere den nasjonale genbanken som planlagt, med det høye faglige nivå på arbeidet som har kjennetegnet POM-stabens virksomhet fram til nå.

Nøkkelord:

Evaluering, Plantegenetiske ressurser, Planteforedling, Genbanker

INNHold

Forord	ii
Sammendrag	iii
1. Innledning	1
2. Sammendrag med konklusjoner og forslag for neste fase	2
2.1. Konklusjoner	2
2.2. Forslag for neste programfase	2
3. POM som Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser	3
3.1. Utvikling av programmets målsettinger og tilhørende oppgaver	4
3.2. Utadrettet informasjon og markedsføring av POM	6
3.2.1 Dokumentasjon av genetiske ressurser	6
3.2.2 Karakterisering og evaluering av genetiske ressurser	9
4. Programmets ledelse og organisering	7
4.1. Vurdering av programmets ledelse	8
5. Programrådet som rådgivende organ	9
5.1. Vurdering av programrådets funksjon	9
6. Aktørene i POM og deres engasjement	11
6.1. Om noen av aktørene	11
7. Evaluering av måloppnåelse i POM	13
7.1. POMs overordnede mål	13
7.2. POMs åtgärds mål	14
7.2.1 Åtgärds mål: Bevaring	15
7.2.2 Åtgärds mål: Nyttjande	16
7.2.3 Åtgärds mål: Forskning och utveckling	17
7.2.4 Åtgärds mål: Utbildning och information	18
8. Programmets inventering relatert til arter og geografi	20
8.1. POMs dekning av plantegrupper	20
8.2. Geografisk dekning	22
9. Konklusjoner	22
10. Forslag for neste programfase	23
Vedlegg	25

1. INNLEDNING

Evalueringen har først og fremst vurdert følgende forhold ved Program för odlad mångfald.

- a) POM som nasjonalt program for plantegenetiske ressurser
- b) Programmets ledelse og organisering
- c) Engasjement og bidrag fra programmets aktører
- d) Mål og måloppnåelse ihht. overordnede mål og *åtgärds*mål
- e) Hvor fullstendig har programmet dekket mangfoldet av plantegenetiske ressurser i Sverige hva angår arter og geografi.

I tillegg gis som forespurt *förslag på ämnesområden eller aktiviteter* som bør prioriteres i 2016-2020.

Programmet för odlad mångfald er i perioden 2010 – 2015 inne i sin andre fase som har betegnelsen *Utvärdering, bevarande och nyttjande*. Det viktigste bakgrunnsdokumentet for evalueringen er Jordbruksverkets rapport 2008:32 *Programmet för odlad mångfald 2010-2015*, i mange sammenhenger (også i dette dokumentet) kalt 'Strategien'. I Strategien finnes bakgrunn, målstruktur og arbeidsoppgaver for POM i perioden 2010 - 2015, og dokumentet har vært og er retningsgivende for gjennomføringen av programmet.

Inneværende fase bygger på den såkalte Inventeringsfasen som ble gjennomført i årene 2002 til 2010. Denne fasen ble gjennomført i henhold til dokumentet *Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige. Jordbruksverket Rapport 2002:8*.

Forut for denne fasen og til grunn for inventeringsstrategien (Rapport 2002:8) lå utredningen *Förslag till nationellt program för växtgenetiska ressurser, Rapport 1998:19* fra Jordbruksverket. I evalueringen har det vært av betydning å se de to fasene i sammenheng, og å vurdere gjennomføringen av de to fasene av POM i forhold til utredningen fra 1998.

2. SAMMENDRAG MED KONKLUSJONER OG FORSLAG FOR NESTE FASE

Evalueringsrapporten gir en vurdering og analyse av programmets innretning, organisering, gjennomføring og måloppnåelse. Her gis et sammendrag av evalueringens viktigste konklusjoner og forslag.

2.1. Konklusjoner

Fra 2010 gikk Program för odlad mångfald inn i en ny fase der programmets styringsdokumenter endres. POM skal utvikles fra å være en *Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige* (2002-2010) til å bli et bredt og heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser i Sverige. I tillegg blir bruksaspektet (*nyttjande*) innført og forsterket i forbindelse med etablering av den nasjonale genbanken.

I programmet er ressursene som er til rådighet konsentrert om inventering, *utvärdering* og bevaring av genetisk mangfold av utvalgte planteslag i en nasjonal genbank. Dette arbeidet er gjort systematisk, grundig og med høy kvalitet. Utført arbeid har resultert i at Sverige er godt gjennom søkt for plantegenetisk mangfold og at det som er verdt å bevare i de fleste planteslag blir bevart. Arbeidet har også ført til at genressurser, plantemangfold og den grønne kulturarven har fått stor oppmerksomhet og positiv interesse i svensk allmennhet og blant politikere og styrende organ.

Den sterke konsentrasjonen om POMs 'kjerneaktiviteter' har imidlertid ført til at en del andre oppgaver som naturlig ligger til et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser har fått liten eller ingen oppmerksomhet. Dette har ført til at viktige aktører på fagfeltet ikke deltar i programmet og heller ikke oppfatter at programmet er relevant for deres aktivitet. Dette gjelder i første rekke svensk landbruksproduksjon av mat og fôr og dennes utøvere på ulike nivå, og det gjelder tradisjonell planteforedling.

En svakhet ved programmet er også at ansvarsforhold og oppgavefordeling er uklar. Strategien for programmet inneholder mange viktige oppgaver som det ikke er klart hvem som har ansvar for å gjennomføre, og det er heller ikke satt av ressurser til å gjennomføre dem. De fleste av disse oppgavene blir dermed ikke eller i liten grad fulgt opp. De aktivitetene som gjøres på disse områdene markedsføres eller rapporteres heller ikke som en del av POM.

2.2. Forslag for neste programfase

- a) Program för odlad mångfald bør gjøres til et bredt og heldekkende nasjonalt program for bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser jfr. den globale aksjonsplanen for plantegenetiske ressurser.
- b) Den nasjonale genbanken bør etableres som planlagt, med høyt nivå og kvalitet på bevaring, dokumentasjon og rutiner for distribusjon av materiale.

- c) Programmet bør inkludere bruksaspektet til alle bevarte plantesorter, både planteslag bevart hos NordGen og planter bevart i den nasjonale genbanken for vegetativt materiale.
- d) Programmet bør særlig utvides med aktivitet og fokus på viktige matplanter, spesielt korn og potet, og programmet bør gjøres mer relevant for svensk planteforedling.
- e) Programmets neste fase bør planlegges slik at et bredere utvalg av aktører, inkl. planteforedling og kommersielt jordbruk, føler eierskap til programmet og har et mer avklart ansvar for å gjennomføre oppgaver i programmet.
- f) Programmet må tydeliggjøre ansvarsfordeling og arbeidsoppgaver mellom aktørene i programmet.
- g) Sammenhengen mellom programmets mål og oppgaver på den ene side og budsjett og ressurstilgang på den annen side, bør ha en tydeligere og bedre avstemt sammenheng.
- h) Programrådet bør rekonstrueres i retning av å være et policyorgan for svensk genressursarbeid, inkludert å ha en reell rådgivende rolle for programmet. Rådets sammensetning og rutiner for oppnevning må gjøre det attraktivt og forpliktende å delta i rådet.
- i) Programrådet må ha et sekretariat som har ressurser til å forberede et spekter av aktuelle saker til rådsmøtene.
- j) Det er viktig å styrke samarbeidet mellom sektorene landbruk og miljø. Dette gjøres antageligvis best ved å sette av midler og ressurser til konkrete samarbeidsoppgaver /-prosjekter.
- k) Sammen med andre nordiske lands nasjonale program bør en finne fram til en mer aktiv rolle for NordGens samarbeid med POM og de øvrige nasjonale programmene i Norden.
- l) Den informasjon og markedsføring som gjøres i regi av programmet bør dekke hele bredden av arbeidet innenfor Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser

3. POM SOM SVERIGES NASJONALE PROGRAM FOR PLANTEGENETISKE RESSURSER

Programmet för odlad mångfald er Sverige nasjonale program for plantegenetiske ressurser for mat og landbruk, og Sveriges oppfølging av den globale aksjonsplanen (*Global Plan of Action for Plant Genetic Resources for Food and Agriculture/GPA*).

Evalueringen vil først og fremst ta for seg hvordan programmet er gjennomført/gjennomføres i forhold til målsettingene i strategien (JV rapport 2008:32), men det er også relevant å vurdere hvordan POM har fulgt opp internasjonale anbefalinger om hva et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser bør inneholde.

Strategien inneholder mål og anbefalte aktiviteter innenfor GPAs strategiske områder; *Bevarande, nyttjande, forskning och utveckling, utbildning och informasjon samt internationellt samarbete*.

Programmets mål på overordnet nivå er omtalt i Strategiens *Kap. 2.2. Programmets mål och aktivitetsområden*. Programmets mål er angitt som:

- *Bevarande och nyttjande av de växtgenetiska resurserna ska bidra till ökad livsmedelssäkerhet, ett uthålligt jordbruk och till att den biologiska mångfalden i landet bibehålls.*
- *Programmet ska bidra till att det biologiska kulturarvet levandegörs.*
- *Material som bevaras inom programmet ska vara väl dokumenterat och information om materialet ska finnas fritt tillgängligt.*
- *Internationellt samarbete vad gäller bevarande, nyttjande, tillträde till växtgenetiska resurser och rättvis fördelning av de vinster som kan uppstå vid nyttjandet av dem ska främjas.*

Målene sammenfattes innenfor fire hovedområder i rapportens *Sammanfatning* (s. 5 og 6) og de er mer presisert og utdypet i kapitlene 4-8 og med beskrivelse av arbeid som skal gjøres i kap 9 *Åtgärder*. Stikkord for oppgaver som er spesielt nevnt under de fem prioriterte områdene er:

- *Bevarande* – fokus på et fungerende system for bevarande / en *Nationell genbank. Central samling och lokala klonarkiv*
- *Nyttjande* – *säkra växtföredlingsaktiviteter og direkt nyttjande av kartlagda sorter*
- *Forskning och utveckling* – et bredt spekter av forskningstema nevnes
- *Utbildning och information* – utdanning på alle nivåer, forsterkede informationsinsatser og SKUD
- *Internationellt arbete* – POM og dets aktører som ressurspersoner i internasjonale sammenhenger

3.1. Utvikling av programmets målsettinger og tilhørende oppgaver

Jordbruksverkets rapport 1998:19 beskriver et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser for Sverige som godt dekker alle sider og aspekter ved et slikt program, slik det er beskrevet blant annet i *Global Plan of Action*. Forslaget dekker målsettinger og oppgaver og et bredt spekter av aktører som bør være delaktige for å gjennomføre programmet.

Når det kommer til oppstarten av POM i 2002 er det *JV rapport 2002:8 Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige* som ligger til grunn. Denne strategien dekker kartlegging og innsamling av plantesorter og genetisk mangfold i noen utvalgte plantegrupper, noe som bare er en begrenset del av det som et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser normalt inneholder.

Andre oppgaver som er inkludert i JVs rapport 1998:19 er ikke tatt med i rapporten/strategien fra 2002. Arbeidet som ble satt i gang med POM i 2002 var en tung og målrettet innsats for å dekke huller i kartlegging og inventeringsarbeidet som Nordisk genbank (NGB), nå Nordisk genressurssenter (NordGen), hadde gjennomført tidligere. Delvis var dette plantegrupper som NGB ikke hadde arbeidet med i det hele tatt (prydplanter), delvis var det plantegrupper som NGB hadde arbeidet noe med men der det kunne forventes å finne foreløpig uoppdaget gammelt sortsmateriale (grønnsaker, frukt og bær).

Prioritering av arter til inventeringsprosjekter og '*Upprop*' i POM var vel begrunnet. Planteslag som korn, gras og potet ble ansett for å være tilfredsstillende dekket av tidligere

inventeringer i regi av NGB og dennes arbeidsgrupper. Strategien for programmet og innholdet i POM 2002 – 2010 kom dermed til å dekke andre planteslag, gjennom såkalte *Upprop* og innsamlinger i regi av egne prosjektledere for hvert *upprop* i POMs sekretariat.

Gjennomføring av POMs første fase har vært en stor suksess. *Uppropene* har fått stor og bred oppmerksomhet, og det er kartlagt og samlet inn et imponerende antall planter / aksesjoner. Det er prisverdig at svenske myndigheter har satt av midler og ressurser til å gjennomføre et så langsiktig og grundig arbeid med systematisk kartlegging og innsamling av plantegenetisk mangfold i Sverige. Inventeringsarbeidet har vært systematisk og planmessig, og det er gjennomført med høy kompetanse og kvalitet.

POMs første fase dokumenterte også grundig plantenes historie og brakte på den måten et nytt aspekt inn i bevaringsarbeidet. POM har slik vært en internasjonal pioner i å bringe inn nye momenter som begrunnelse for å bevare plantegenetisk mangfold.

I overgangen fra *Förslag till nationellt program för växtgenetiska ressurser, JV Rapport 1998:19* til

inventeringsstrategien (Rapport 2002:8) forsvant imidlertid mange av målene og oppgavene som var foreslått til det nasjonale programmet.

En årsak til at inventeringsstrategien ble så snever og avgrenset som den ble var behovet for å gjøre klare avgrensninger og fordeling av roller mot Nordisk genbank. Fra politisk hold var det viktig å unngå fare for duplisering av arbeid som NGB allerede hadde ansvar for og gjennomførte. Det faktum at NGB hadde sitt hovedsete i Sverige bidro sannsynligvis til å gjøre frykten for overlapping større enn den nok hadde vært i andre nordiske land.

Fra NGBs side ble opprettelsen av nasjonale program for plantegenetiske ressurser, og spesielt et i Sverige, til en viss grad sett på som konkurrenter til NGBs egen virksomhet. Fordeling av ansvar for ulike typer av oppgaver mellom nordisk og nasjonalt nivå var uklar på den tiden da POM ble etablert. Derfor kom det heller ikke til noen gjennomarbeidet avklaring om oppgaver og roller mellom POM og NGB, ei heller noen planer for framtidig samarbeid mellom det nye programmet og den nordiske genbanken. En omforent avklaring om dette på nordisk nivå kom først i 2012 med dokumentet *Responsibilities and tasks of NordGen and the Nordic national programs for plant genetic resources – A clarification*.

Løsningen ble å legge POM «på trygg avstand» fra NGB sine oppgaver, noe som førte til at enkelte oppgaver «falt mellom to stoler». Når det kom til gjennomføring av POMs første fase var det imidlertid mye kontakt og samarbeid mellom POM og NGB. Blant annet utførte NGB betydelige prosjektoppgaver som ble betalt av POM.

POMs første fase fra 2002 ble etablert og gjennomført på grunnlag av *JV rapport 2002:8 Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige*. Og uten at denne evalueringen har gått grundig inn på dette forholdet, ser det ut til at POM i perioden 2002 til 2010 fulgte opp målsettinger og oppgaver i denne strategien svært godt.

I overgangen til ny fase i POM fra 2010 markeres et tydelig ønske om at POM skal utvide sitt virkeområde. Det gjelder både a) at bruksaspektet (*nyttjande*) innføres / forsterkes i forbindelse med etablering av den nasjonale genbanken og b) at POM skal utvikles til å bli et

heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser. I tillegg har det vært et sterkt politisk ønske om å knytte POM til landsbygdsutvikling og blant annet Landsbygdsdepartementets Matlandet-satsing. Det innebærer økt fokus på bruk av genetisk mangfold i næringsutvikling og arbeidsplasser på landsbygden.

Gjeldende Strategi for POM (JV rapport 2008:32) omfatter alle relevante områder som er anbefalt som deler av et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser, f.eks. i GPA. Den nye Strategien skiller seg slik mye fra inventeringsstrategien fra 2002 (JV rapport 2002:8) som lå til grunn for første fase, der POM bare var et av mange *åtgärds*mål i forslaget til nasjonalt program fra 1998 (JV rapport 1998:19).

Disse to utvidelsene (pkt'ene a) og b) ovenfor) er omtalt på prinsipielt ulike måter i Strategien. Etablering av den nasjonale genbanken og fokus på bruk av materiale i denne er omtalt med presise mål og gitt *åtgärder* som 'ska' gjennomføres. Oppgaver som faller utenfor dette, men som skulle utvidet POM mot et heldekkende nasjonalt PGR-program er mindre forpliktende omtalt, og ansvaret er plassert hos andre enn POMs stab av samordnere og prosjektledere.

Utvidelsen av POM til å omfatte etablering av en nasjonal genbank for det innsamlede materialet og økt fokus på bruk av dette er godt fulgt opp og har vært en naturlig utvikling i arbeidet med plantematerialet som er kartlagt og samlet inn.

Særlig to forhold har ført til at den ønskede utvidelsen mot et heldekkende nasjonalt program i mindre grad er fulgt opp. For det første er programmet ikke tilført økte ressurser, og for det andre er POMs organisasjon med en stab av prosjektledere med ansvar for vekstslagsvis *upprop*/ plantesamlinger videreført nokså uendret. Arbeidet i programmet har altså mer eller mindre fortsatt som før selv om målsettingene for programmet er betydelig endret.

I strategidokumentet er problemet med at oppgavene er utvidet, uten økte ressurser eller endret organisasjon, løst ved at en lang rekke institusjoner og organisasjoner er tatt inn som aktører i POM, med et mer eller mindre tydelig uttalt ansvar for oppgaver som ikke naturlig har ligget til POMs etablerte ledelse eller stab. Dette ansvaret er mangelfullt kommunisert og oppgavene er i mindre eller liten grad fulgt opp.

3.2. Utadrettet informasjon og markedsføring av POM

Ulike kilder til informasjon om POM gir sprikende informasjon om programmet. Strategien (Rapport 2008:32) slår fast at POM er Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser, med et bredt spekter av oppgaver på de fleste områder som skissert f.eks. i FAOs *Global Plan of Action*.

Siste brosjyre om POM fastslår tilsvarende på side 3 at POM er Sveriges *nationella insats för at bevara och nyttja våra kulturväxter och deras vilda släktingar*, med arbeidsområder som omfatter *inventering, ökad användning, forskning, utbildning, information og internationellt samarbete*. Resten av brosjyren er imidlertid viet kun POMs inventering, etablering av den sentrale genbanksamlingen og *Grönt kulturarv*.

Verksamhetsberättelser for POM for 2011 og 2012 inneholder utelukkende informasjon om aktiviteter knyttet til inventering og etablering av den nasjonale genbanken. Websiden www.pom.info inneholder i hovedsak stoff om det samme.

Överenskommelsen mellom Jordbruksverket og SLU/LTJ i 2013 har til overskrift *POM – oppbyggnad av nationell genbank, bidrag til klonarkiv samt verksamhetsledning*. Det angis at avtalen avser midler til å bygge en nasjonal genbank for vegetativt formerte vekster *och att genomföra andra åtgärder i enlighet med Strategien*.

Denne evalueringen må konkludere med at den informasjonen som gis av POM skaper inntrykk av at POM er identisk med det arbeidet som gjøres med *upprop*, inventering, etablering av den nasjonale genbanken og bruken av dette materialet. At dette i praksis er en oppfatning som de fleste aktørene deler bekreftes spesielt av de årlige *verksamhetsberättelserne*. Dette forholdet har sannsynligvis hatt betydning for programmets avgrensning og konsentrasjon av ressurser, både oppgaver og aktørenes engasjement.

4. PROGRAMMETS LEDELSE OG ORGANISERING

Aktører i programmets ledelse er:

- a) Landsbygdsdepartementet, som bevilger midler til programmet og gir Jordbruksverket i oppdrag å gjennomføre dette, ihht. årlig *regleringsbrev*.
- b) Statens jordbruksverk, oppdragsgiver til institusjonen som er vertskap for *samordnarna* og prosjektlederstab, *ordförande* i programrådet
- c) Sveriges lantbruksuniversitet, fakultet för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap (SLU/LTJ), avtalepartner for JV om gjennomføring av POM og arbeidsgiver for POMs ansatte (Tidligere var Centrum för biologisk mångfald Jordbruksverkets avtalepart)
- d) Programmets samordnare og staben av prosjektledere, ansatte hos SLU/LTJ (tidligere ansatt ved CBM)

Landsbygdsdepartementet har ikke gitt detaljerte instruksjoner til styring og gjennomføring av POM. Ansvaret for dette er overlatt til Jordbruksverket. Departementet er gjennomgående godt fornøyd med programmets gjennomføring. Departementets ansatte har brukt informasjon fra programmet i sin informasjon til overordnede og til politisk nivå i departementet. Gode resultater fra POM har i stor grad bidratt til å befeste genressurser som et viktig arbeidsområde i Landsbygdsdepartementet. Signaler og informasjon fra møter i Programrådet har vært nyttig for departementets arbeid med genressurser.

Statens jordbruksverks ansvar for og rolle i praktisk gjennomføring av programmet er ikke klart definert. Instruksen som gis fra Landsbygdsdepartementet til JV er å gjennomføre Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser. Strategien (JVs rapport 2008:32) er utarbeidet og fungerer som styringsdokument for gjennomføring av programmet. JV får oppdraget med å gjennomføre programmet fra Landsbygdsdepartementet, og er slik sett ansvarlig for gjennomføring.

Oppdraget med å gjennomføre POM blir imidlertid sendt videre fra JV til vertsinstitusjonen for samordningen av POM. Tidligere var dette Centrum för Biologisk Mångfald. Fra 2012 er det

LTJ-fakultetet ved Sveriges Lantbruksuniversitet som er oppdragstaker og vertskap for POMs ansatte.

I tillegg har JV et tydelig ansvar for Programrådet. JV har ordførerposten i Programrådet og fungerer som sekretariat for rådet. JV kaller inn til møtene, sender ut sakspapirer og skriver referat fra møtene. JV har, delvis via Programrådet, forvaltet POMs FoU-midler.

Øvrige oppgaver som er nevnt i Strategien oppfattes i hovedsak å være delegert til institusjonen som har fått oppgaven med å være vertskap for POMs stab og for gjennomføring av programmet.

Sveriges lantbruksuniversitet, fakultet för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap (SLU/LTJ) har 2013-02-05 inngått avtale med JV om *POM – uppbyggnad av nationell genbank, bidrag till klonarkiv samt verksamhetsledning*. Avtaleteksten legger mest vekt på arbeid med den nasjonale genbanken, inkludert bruk av materialet, men henviser også til *att genomföra andra åtgärder i enlighet med strategin för POM 2010-2015*.

Budsjettet som stilles til disposisjon for å gjennomføre oppdraget skal gå til *Utvärdering, Bevarande, Info/dokumentation og Verksamhetsledning*. I tillegg til å lede POMs kjerneaktiviteter inngår i virksomhetsledelsen blant annet oppgaver som å koordinere aktiviteter som foregår innenfor rammen av programmet, informasjonsutveksling samt å virke for utdanning, forskning og utvikling. Det er ikke avsatt budsjett til disse oppgavene.

Programmets samordnere (en person fra 2012) er ansatt hos SLU. Ledelse av programmets operative oppgaver og bruk av budsjett er i praksis og i hovedsak tatt hånd om av POMs samordnere og prosjektlederstab ved SLU/LTJ. Mer eller mindre uformelle signaler til arbeidet er gitt i møter og annen kontakt direkte med SLU, JV, Programrådet og Landbygdsdepartementet.

4.1. Vurdering av programmets ledelse

Ledelsesstrukturen for POM med ansvar delt mellom Jordbruksverket, Sveriges lantbruksuniversitet og ansatte samordnere gir uklare ansvarsforhold, noe som har vært medvirkende til at en del oppgaver i Strategien ikke er blitt gjennomført. Når det spørres etter hvem som har ansvar for å utføre disse er det uklart hvem det pekes på.

Avtalen mellom Jordbruksverket og SLU er tydelig på at etablering av den nasjonale genbanken og tilhørende oppgaver er plassert hos SLU og deres ansatte. Ansvar for oppgaver i Strategien som ikke tilhører den nasjonale genbanken er ikke plassert tilsvarende tydelig.

Samordnerne for POM oppfatter at deres oppgave er å følge opp arbeidet med den nasjonale genbanken og bruk av materialet der. Ansvar for øvrige oppgaver er lite diskutert utover at det er nevnt i Strategien.

5. PROGRAMRÅDET SOM RÅDGIVENDE ORGAN

Programrådet är ett rådgivande organ inom det nationella programmet. Rådet skall bland annat dra upp riktlinjer för verksamheten samt utveckla en policy för prioriteringar inom programmet, (jfr. www.pom.info).

Programrådet har bred representasjon og består av representanter for de største aktørgruppene i programmet. Programrådets sammensetning er ikke særskilt angitt i Strategien, og det er Jordbruksverket som velger ut institusjoner og organisasjoner som inviteres til å delta i Programrådet. Rådet settes sammen av medlemmer som institusjonene/organisasjonene selv oppnevner.

Følgende aktører er representert/oppnevnt som medlemmer i Programrådet i inneværende periode; Riksantikvarieämbetet, Göteborgs botaniska trädgård, GRO/LRF, SLU Området för växtförädling och bioteknik, Centrum för biologisk mångfald, Fredriksdals museer och trädgårdar, Sida, Fritidsodlingens Riksorganisation, Formas, Pomologiska sällskapet, Nordiskt Genresurscenter, Lantmännen, Swseed og Jordbruksverket (*ordförande*). Programrådet møtes 2 ganger pr år.

5.1. Vurdering av Programrådets funksjon

Medlemmenes deltagelse og engasjement i programrådet har vært varierende. Noen av medlemmene har sjelden eller aldri møtt i denne programperioden, og det er relevant å vurdere om Programrådet har fungert som forutsatt.

Denne rapporten konkluderer med at Programrådet i liten grad har fungert som «ett rådgivande organ inom det nationella programmet» og det har i liten grad dratt «upp riktlinjer för verksamheten» eller «utvecklat en policy för prioriteringar inom programmet».

Den viktigste årsaken til dette er at saker som angår disse spørsmålene i liten grad har stått på Programrådets agenda, og når slike saker har vært diskutert så har ikke spørsmålene vært forberedt i rådets sakspapirer.

Alle møter i Programrådet inneholder en orientering fra POMs samordnere om arbeidet med *upprop*, *utvärdering* av materiale og etablering av den nasjonale genbanken. Utover dette synes Programrådets rolle, slik det framkommer i rådets sakspapirer og protokoller, i første rekke å være et organ der aktørene møtes for å orientere hverandre om sine institusjoners igangværende aktiviteter som, i henhold til det enkelte medlems vurdering, kan være relevant i forhold til bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser. Informasjonen som gis er i begrenset grad relatert direkte til POMs målsettinger og *åtgärder* slik de er beskrevet i Strategien, men er selvsagt relevant i forhold til POMs brede arbeidsområde.

Verdien av denne informasjonsfunksjonen skal ikke undervurderes, og den har hatt positiv betydning for de som har deltatt i møtene. Men Programrådet og deres møter har antagelig hatt begrenset betydning utenfor kretsen av rådsmedlemmer som har deltatt på møtene, og det er usikkert i hvor stor grad informasjon fra møtene er formidlet videre.

Strategien for POM inneholder mange oppgaver som ikke blir ivaretatt av Jordbruksverket eller av staben for *uppropene* / den nasjonale genbanken, men presumptivt av POMs aktører slik de er nevnt i Strategien. I dette ligger en mulighet til å benytte Programrådet til en systematisk gjennomgang av hvordan aktørene følger opp oppgavene de er tildelt i programmet, men denne muligheten er ikke utnyttet.

Jordbruksverket opplyser at det har vært kontakt direkte til medlemmene mellom møtene, f.eks. om utforming av programdokumenter. Slik sett har rådsmedlemmene enkeltvis bidratt i policy spørsmål o.l. uten at sakene er diskutert samlet i rådet. Enkeltsynspunkter fra medlemmer i rådet kan også ha hatt betydning i Jordbruksverkets eller POM-stabens arbeid med prioriteringer og utforming av dokumenter, selv om de ikke er formidlet som samlende synspunkter fra Programrådet. Det er vanskelig å vurdere betydningen av synspunkter og innspill som er formidlet slik.

Programrådets arbeidsform og funksjon kan være en medvirkende årsak til at enkelte oppnevnte rådsmedlemmer og programaktører har nedprioritert sin deltagelse i rådets møter. Som det framgår andre steder i denne rapporten har POMs virksomhet vært konsentrert om kartlegging, innsamling, *utvärdering* og bruk av plantemateriale av utvalgte plantegrupper.

Når en institusjon eller organisasjon ikke oppfatter at POM arbeider på områder som er relevante for egen virksomhet, at det ikke er ressurser til oppgaver som er relevante og at det heller ikke er noen opplagt mulighet til å påvirke prioritering eller ressursbruk, er det ikke unaturlig at deltagelse i programrådet blir prioritert ned.

Programrådet hadde tidligere myndighet til å gjøre beslutninger angående bruk og tildeling av POMs FoU-midler. Denne beslutningsmyndigheten er fjernet fra Programrådet på grunn av problemer med *jävighet*. Det er forståelig at denne endringen ble foretatt, men det er likevel et poeng at denne endringen kan ha gjort det enda mindre attraktivt å være deltager i Programrådet. Problemet med *jävighet* kunne muligens ha vært løst på andre måter.

I dag lider Programrådet under at det er usikkerhet om hvorvidt alle som er oppnevnt som medlemmer i rådet, ønsker å være med i rådet og/eller om de institusjonene som de representerer anser seg for å være aktører i POM. Et velfungerende og motivert Programråd er avhengig av at alle medlemmene har et visst positivt engasjement i rådskollegiet.

I enkelte tilfelle virker det som om deltagelse i Programrådet ikke er godt forankret i medlemmenes egen virksomhet.

Ut fra dette synes det å være et betydelig potensiale for å forbedre mange sider av rutinene som angår programrådet. De mest åpenbare forslagene til forbedring er:

- a) Forventningene til deltagelse i Programrådet må gjøres tydeligere, og bare organisasjoner som ønsker og vil bidra til POMs virksomhet og utvikling bør være med i Programrådet.
- b) Programrådet må tydeliggjøres som et nasjonalt organ for policyutforming på området for plantegenetiske ressurser i Sverige. Dette innebærer at relevante policy-spørsmål settes på rådets agenda og at det settes av ressurser til å forberede sakene til rådets møter

- c) Programrådet må gis reell innflytelse på prioritering og ressursbruk på programområdet.
- d) Oppnevning av medlemmer til Programrådet bør gjøres på et høyt nivå. Medlemmene bør ikke oppnevnes av institusjonene selv, men av Jordbruksverket, eller aller helst av Landbygds-departementet.

6. AKTØRENE I POM OG DERES ENGASJEMENT

Programmets aktører er i Strategiens Kap. 3 oppgitt å være *alla som på något sett arbetar med den odlade mångfalden så att arbetet leder mot målen, inte bara det som finansieras med POMs särskilda medel.*

Hovedaktører i Program för odlad mångfald er staben som er ansatt ved SLU, programmets samordner(e) og programmets prosjektledere. Det meste av arbeid og oppgaver som er gjennomført og resultater som er oppnådd i programmet er kommet som følge av deres arbeid. Så godt som alle POMs ressurser i form av bevilgningen til Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser er også allokert til denne stabens arbeid, inkludert midler som er videreformidlet til lokale klonarkiv.

Oversikten over andre aktører er lang, og et viktig spørsmål er hvorvidt andre institusjoner/organisasjoner som er ført opp som aktører i POM har betraktet seg som en del av programmet og bidratt til programmets gjennomføring. Dette spørsmålet er det ikke enkelt å svare på. Det finnes ikke et entydig svar, blant annet fordi programmets ytterkanter er løst avgrenset og fordi ulike aktører og partnere har ulike definisjoner på hva det innebærer å være 'innenfor' eller 'utenfor' programmet.

Et generelt trekk er likevel at de institusjoner/aktører som har hatt konkrete oppgaver i tilknytning til POM-stabens aktiviteter og/eller har fått tilført midler eller ressurser fra POMs budsjett (klonarkiv, prosjekt- eller FoU-midler) anser seg mer som en del av POM enn aktører som ikke har en slik direkte faglig eller økonomisk tilknytning.

Institusjoner som arbeider på andre felt enn det som er POMs kjerneområder (*uppropene* og den sentrale genbanken) har i liten grad identifisert seg som aktører i POM. Dette gjelder hoveddelen av svensk planteforedling og svensk landbruk og matproduksjon, og det gjelder natur- og miljøvernsektoren i Sverige.

6.1. Om noen av aktørene

NordGen (Nordisk genressurssenter) er aktør i POM innenfor mange typer av oppgaver. Arbeidsdeling mellom NordGen og nasjonale programmer for plantegenetiske ressurser er avklart gjennom dokumentet *Responsibilities and tasks of NordGen and the Nordic national programs for plant genetic resources. A clarification* fra 2012. Som beskrevet der har NordGen på mange måter ansvar og oppgaver parallelt til POM, når det gjelder frøformerte planteslag og potet.

Arbeidsdelingen som er avtalt gjør det naturlig at bevaringsoppgavene, inkl. karakterisering/ evaluering av frøformerte jord- og hagebruksvekster ligger til NordGen. Når det gjelder bruk og utnytting av frøformert materiale derimot er ikke denne arbeidsdelingen opplagt. POM burde hatt et større engasjement på bruksaspektet når det gjelder frøformert materiale fra Sverige som er samlet inn tidligere og som er bevart hos NordGen.

Eksisterende samarbeidsoppgaver mellom NordGen og POM omfatter databaser, deriblant SESTO, som både NordGen og POM benytter for sitt respektive materiale. NordGen har ansvar for å søke bevaringssorter av frøformerte arter inn på den offisielle sortslisten i Sverige, og NordGen har utført DNA-analyser og andre prosjekter for POM som betalte oppdrag.

Utenfor samarbeidet med POM er NordGen inkludert i gjennomføring av prosjekter innenfor planteforedling, inkl. pre-breeding. Ved å synliggjøre et samarbeid med NordGen og svenske planteforedlingsforetak kunne POM ha fått en bedre oppfølging av målsettinger om planteforedling i Strategien.

NordGens rolle kunne også ha vært sterkere når det gjelder å være et sentrum for de nordiske PGR programmene, sørge for et samlende forum og en harmonisering av programmene. NordGens svake posisjon skyldes både problemer hos NordGen (omorganisering/økonomi de siste årene og 8-års regelen), men enda mer svak interesse fra flere land til å involvere NordGen mer.

Organisasjoner og institusjoner som representerer det svenske landbruket har vært lite aktive, både som aktører i programmet og som medlemmer i Programrådet. Det gjelder planteforedlings-bedriftene og det gjelder LRF/GRO. Det er denne evalueringens inntrykk at årsaken til det er at POMs virksomhet ikke har blitt oppfattet å være relevant for det svenske jordbruket eller for den kommersielle planteforedlingen. En bedre kommunikasjon og markedsføring av hva som er POMs brede intensjon og målsetting kunne muligens ha gitt mer engasjerte aktører fra jordbrukssiden og også ha gitt ressurser og resultater på et bredere felt.

Etter at arbeidet med økt bruk, produksjon og markedsføring av det innsamlede plantematerialet er kommet i gang som en del av POM er det tegn til at organisasjoner som LRF/GRO viser økt interesse for programmet.

Sida (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete) har som hovedoppgave å finansiere og gjennomføre bistandsprosjekt i utviklingsland med finansiering fra Sverige. I en periode var Sida, via samarbeid med NGB/NordGen, sterkt engasjert i prosjekter som omfattet bevaring av plantegenetiske ressurser og etablering av genbanker i ulike land.

Det var sannsynligvis dette engasjementet kombinert med personlig interesse hos enkelte Sida-ansatte som førte til at Sida ble en aktør i POM. Objektivt vurdert er det ikke uten videre naturlig at en organisasjon som Sida er deltager og aktør i POM. En mer naturlig tilknytning vil være at POMs programråd som et policyorgan, evt. andre med ledelsesansvar for POM, oppfordrer Sida til å inkludere genressurser i sin prosjektportefølje, påpeker forpliktelsene til å følge opp internasjonalt samarbeid i GPA og ITPGRFA (Den internasjonale traktaten for

plantegenetiske ressurser for mat og landbruk) og tilbyr sin kompetanse til samarbeidsoppgaver.

Et lignende resonnement kan gjøres for **FORMAS** som deltager i Programrådet. FORMAS er en finansieringskilde for forskning på landbruksområdet og har ansvar for å følge opp nasjonal politikk for forskning på sitt fag- og samfunnsområde. Mer naturlig enn å ha FORMAS som en løst forpliktet aktør i POM og deltager i rådet, vil være at Programrådet som et policyorgan la fram synspunkter på viktige forskningsfelt.

Programrådet kunne, i samarbeid med andre aktører, ha presentert en skisse til et forskningsprogram, eventuelt å forsterke fokus på plantegenetiske ressurser i bredere forskningsprogram, og argumentert overfor politikere og andre om viktigheten av å styrke denne forskningen. POMs brede spekter av aktører kunne så tilby fagkunnskap til å detaljutforme programmet om det skulle åpne seg muligheter til det.

7. EVALUERING AV MÅLOPPNÅELSE I POM

I det følgende gjøres en vurdering av i hvilken grad programmets mål er oppnådd, slik de er formulert i Strategien (JV rapport 2008:32). Dette er evalueringens hovedoppdrag slik det er formulert i avtalen mellom Jordbruksverket og Norsk genressurssenter. Viktig bakgrunn for å vurdere dette er *verksamhetsberetninger* for programmet for årene 2011 og 2012, sammenholdt med programmets overordnede og operative (*åtgärds*mål) mål.

7.1. POMs overordnede mål

Programmets overordnede mål gjentas her:

- *Bevarande och nyttjande av de växtgenetiska resurserna ska bidra till ökad livsmedelssäkerhet, ett uthålligt jordbruk och till att den biologiska mångfalden i landet bibehålls.*
- *Programmet ska bidra till att det biologiska kulturarvet levandegörs.*
- *Material som bevaras inom programmet ska vara väl dokumenterat och information om materialet ska finnas fritt tillgängligt.*
- *Internationellt samarbete vad gäller bevarande, nyttjande, tillträde till växtgenetiska resurser och rättvis fördelning av de vinster som kan uppstå vid nyttjandet av dem ska främjas.*

Dette er overordnede mål som er slik formulert at det er vanskelig å vurdere eksakt om det gjennomførte arbeidet har oppfylt målene eller ikke. Denne evalueringen nøyer seg derfor med å vurdere hvilke elementer som er godt ivaretatt og hvilke som i mindre grad er fulgt opp.

POM har i stor grad bidratt til *att den biologiska mångfalden i landet bibehålls*. Dette gjelder alle planteslag som POM har arbeidet med. POM har også i svært stor grad bidratt til *att det biologiska kulturarvet levandegörs*. Man kan si at POM i europeisk sammenheng har vært en pioner på dette feltet og har brakt elementer som tradisjon, historie og kulturarv inn som viktige begrunnelser for å bevare plantegenetisk mangfold.

Videre har POMs hovedvirksomhet vært innrettet mot å sørge for at *material som bevaras inom programmet ska vara väl dokumenterat och information om materialet ska finnas fritt tillgängligt*.

Dette målet er ikke nådd ennå, nå vel halvveis i programperioden, men det er god grunn til å tro at dette målet er nådd når den nasjonale genbanken etter planen åpner i 2016.

Når det gjelder *Internationellt samarbete* i policy- og utviklingsspørsmål, som den aktuelle målsettingen mest henspeiler til, så har dette ikke vært noen sentral del av POM. POMs stab og samordnere har imidlertid vært aktive i nordisk og europeisk samarbeid av mer forsknings- og plantefaglig art, f.eks. når det gjelder faglig utvikling, undersøkelser og dokumentasjon i innsamlet og undersøkt materiale, informasjonsarbeid, etc.

Her kan også nevnes at innsatsen når det gjelder internasjonalt samarbeid på policyområdet har økt de siste par årene, blant annet fordi en av programmets samordnere har byttet arbeidssted fra SLUs POM-stab til Jordbruksverket. En observasjon er likevel at den forsterkede innsatsen som nå gjøres fra Jordbruksverkets side i internasjonale spørsmål ikke automatisk framstilles som en del av POM.

Hovedmålets målsetting om å *bidra till ökad livsmedelssäkerhet og ett uthålligt jordbruk* er i mindre grad fulgt opp i POM. Det skyldes i hovedsak at de planteartene som betyr mest for matvaresikkerhet og jordbruk ikke har vært en del av POM. Spiselige hagebruksplanter som grønnsaker, frukt og bær har vært omfattet av programmet, og for disse planteslagene har POM bidratt til matsikkerhet og bærekraftig jordbruk.

7.2. POMs åtgärds mål

I Strategien (Kapittel 9) er det utformet *åtgärds mål*/operative mål på 5 prioriterte virksomhetsområder; *bevarande, nyttjande, forskning och utveckling, utbildning och information og internationellt arbete*

Noen mål er spesifisert med '*ska*' (noen ganger benyttes formuleringen '*bör*') *göras, utföras, slutföras, påbörjats* etc. innen et bestemt årstall. Formuleringer som dette gjør det mulig å vurdere om programmet har nådd målene, eventuelt om det er på god vei til å nå målene der angitt årstall for slutføring fortsatt ligger foran.

Under hvert av disse *åtgärds målene* er det også ført opp en del oppgaver som skal eller bør gjøres, i hovedsak omtalt som '*åtgärder som behöver ses över*'. Disse oversiktene framstår ikke som egentlige mål, men mer som en "huskeliste" over relaterte oppgaver som det er aktuelt å arbeide med i programperioden. Listene er ikke knyttet til noen bestemte mål som skal nås, ingen tidsfrist for når evt. oppgaver skal gjøres og heller ingen direkte angivelse av hvem som er ansvarlig for å utføre dem.

Videre er mange av temaene/oppgavene på "huskelistene" mer eller mindre inkludert i eller knyttet til de øvrige *åtgärds målene* ('*ska*' / '*bör*' mål). Denne evalueringen tar derfor ikke sikte på å vurdere spesielt hvordan de enkelte '*behöver ses över*' – oppgavene er gjennomført i

perioden. Det vises til rapportens mer generelle og helhetlige betraktninger om hvilke arbeidsområder som er godt dekket og hvilke som i mindre grad er fulgt opp.

På aktivitetsområde *Internasjonellt arbete* benyttes bare formuleringen «*följande åtgärder ses över*» som indikerer at oppgaver skal utføres når og i den grad de «*dukker opp*». Det er naturlig at POM ikke har selvstendige definerte og tidsbestemte *åtgärds*mål på dette området, men stiller sin kompetanse til disposisjon for Landsbygdsdepartementet og andre som deltar i internasjonale forhandlinger om politikk, regelverk, avtaler etc.

*Åtgärds*målene refereres og kommenteres nedenfor.

7.2.1. ÅTGÄRDSMÅL: BEVARING

- 1) *Senast 2015 ska merparten av det insamlade materialet ha utvärderats och placerats i en central samling samt säkerhetskopierats i lokala/regionala klonarkiv. Materialet ska vara beskrivet och informationen publicerad och fritt tillgänglig. Det bör också omfatta ex situ-bevarande av visst växtmaterial på friluftsmuseer/ kulturreservat.*

Dette tiltaket er sentralt i etablering av den nasjonale genbanken. POM er på god vei til å nå dette målet og vil ventelig nå det innen utgangen av programperioden. Omfanget av innsamlet materiale og undersøkelser av materialet er stort. Utplassering i den sentrale genbanken er kommet godt i gang og følger en oppsatt plan som vil føre til at målet nås.

Prosjektlederne og *referensgruppene* har utviklet retningslinjer for beskrivelser av sine respektive planteslag i henhold til behov og formål, både i forhold til å sette sammen samlingene i den sentrale genbanken og for bruksformål. Deskriptorene er ikke standardiserte, og det er ulike ambisjoner/ detaljnivå fra art til art og mellom vekstgrupper.

Det samarbeides med NordGen om bruk av databasen SESTO om datalagring og allmenn tilgang til data. Prosjektlederne legger inn informasjon i SESTO. Innlegging av data vurderes å være i rute og vil ventelig være på plass i tide til å oppfylle målet.

Målet om *ex situ* bevaring på friluftsmuseer og kulturreservat er mindre forpliktende formulert ('*bör*' og '*visst*'). Målet er likevel i betydelig grad oppfylt gjennom avtaler om samarbeid med mange friluftsmuseer o.l. som er under arbeid, og det er sannsynlig at ca 25 steder vil ha formalisert *ex situ* bevaring innen 2015.

- 2) *Senast 2012 bör NordGen och ArtDatabanken gemensamt ha samlat in och bevarat merparten av de hotade vilda kulturväxtsläktingarna. Vid behov fortsätter insamling av enstaka arter/sorter. Åtgärdsprogram för in situ-bevarande av särskilt hotade arter ska ha utvecklats.*

Dette tiltaket vil ikke bli gjennomført i henhold til plan og målsetting i inneværende programperiode. Ansvar for gjennomføring er plassert utenfor Jordbruksverket, SLU og POMs stab. Denne oppgaven er et eksempel på en oppgave der ansvaret ikke er tydelig plassert, og der det ikke er avsatt ressurser. Mulighetene for at en slik oppgave da blir

gjennomført er redusert. (Tiltaket er en *bör – åtgärd*) . *Åtgärdsprogram för in situ-bevarande av särskilt hotade arter* er under arbeid i Jordbruksverket.

3) *Senast 2011 ska ett nordligt klonarkiv ha etablerats*

Målsetningen om å opprette nordlige klonarkiv er foreløpig ikke oppfylt, men det er inngått intensjonsavtale om slik etablering på to steder i Nord-Sverige.

7.2.2. ÅTGÄRDSMÅL: NYTTJANDE

1) *En strategi för pre-breeding tas fram till 2010. Den ska innehålla prioriteringar över vad som bör satsas på, på kort och lång sikt, både avseende växtslag och metoder.*

Et felles nordisk samarbeidsprosjekt innen pre-breeding, finansiert av de nordiske landene og Nordisk ministerråd, er i 2013 i ferd med å avslutte første fase. Artene bygg, engelsk raigras og eple er prioritert i prosjektet, som er gjennomført med finansiering fra alle de fem nordiske landene. Det arbeides med finansiering for en ny fireårs-periode.

Fra svensk side er prosjektet finansiert direkte fra Landsbygdsdepartementet. Prosjektet er et godt eksempel på et fruktbart nordisk samarbeid, og det er oppsiktsvekkende positivt at det har lyktes å få til et slikt prosjekt med finansiering fra flere land og med flere til dels konkurrerende planteforedlingsmiljøer involvert.

Kontakt og samarbeid til ledelse og øvrig struktur i POM har vært liten. Prosjektet / oppgaven kan imidlertid betraktes som et eksempel på at Strategiens konsept med å inkludere oppgaver og aktører uten finansiering og med en løs tilknytning til POM har ført til resultater. Resultatene er imidlertid ikke omtalt eller markedsført som en del av POMs måloppnåelse.

2) *En strategi för det framtida arbete med förädling av sorter som är av liten ekonomiskt betydelse ska tas fram till 2012. Prioriteringar och tidsplan ska ingå.*

Programmet för odlad mangfold har en svak tilknytning til planteforedling, til tross for at Strategien slår fast at de *främsta åtgärds målen avseende nyttjande är att säkra olika växtförädlingsaktiviteter*.

Bortsett fra at FoU-midler fra POM har gått til foredlingsprosjekter ved SLU Balsgård har det vært liten kobling mellom svensk foredlingsforedlingsvirksomhet og POM. Prosjekter og resultater blir ikke markedsført eller rapportert som deler av POM.

Utredningene *Utvärdering av verksamhet inom växtförädlingsområdet vid SLU* fra 2013 og *Redovisning av åtgärder för att utveckla växtförädlingen av grödor för Svealand och Norrland* påpeker begge mulighetene som ligger i et nærmere samarbeid mellom *växtförädlingen* og POM.

Flere fakultet ved SLU har betydelig fokus på planteforedling. Et forslag til et foredlingsprogram har resultert i bevilgninger fra Landbygdsdepartementet til et program som blant annet omfatter foredling i potet, eple, solbær (*svarta vinbär*), tindved (*havtorn*) og korn og et samarbeid med svenske planteforedlingsforetak.

- 3) *Ett system för märkning av växtmaterial som levereras från den centrala samlingen ska vara utvecklat senast 2011.*

Merkevareordningen Grønt kulturarv er etablert, og flere utvalgte planter fra innsamlet plantemateriale er oppformert og tilgjengelig på markedet som Grønt kulturarv-planter. Midler til satsingen er kommet delvis fra POMs FoU-midler, og delvis har det lyktes å skaffe prosjektmidler fra andre kilder. Interessen både fra næringen og fra markedet tyder på at dette allerede er, og i fortsettelsen også blir, en suksess. POM har sørget for at Grønt kulturarv-plantene er godt markedsført gjennom brosjyrer og informasjonsmateriale og på egne websider.

Oppformering, produksjon og salg av Grønt kulturarv-planter skjer gjennom et godt samarbeid med Elitplantestationen og planteskolenæringen. Denne satsingen framstår som svært planmessig gjennomført og vellykket. Satsingen på Grønt kulturarv framstår som POMs mest vellykkede satsing under *årgårds mål Nyttjande* i Strategien.

Foreløpig er sorter av perenner, roser og grønnsaker tilgjengelig som Grønt kulturarv-sorter. Det bør ligge til rette for at også gamle svenske fruktsorter snart kan markedsføres under varemerket.

- 4) *Ett förenklat system för materialöverföring ska vara satt i bruk 2011*

NordGens system for håndtering av avtaler i forbindelse med distribusjon av plantemateriale er etablert for alt nordisk inkl. svensk materiale i frøgenbanken. Systemet innebærer at Plantetraktatens standardavtale (SMTA) benyttes for materiale som er omfattet av Plantetraktaten, en NordGen-MTA benyttes for materiale som sendes ut til andre profesjonelle formål og en Hobby-MTA brukes for materiale som sendes til hobbyformål. Spesielt Hobby-MTA er et forenklet system for materialoverføring og målet kan gjennom dette sies å være oppfylt.

Foreløpig er ikke vegetativt materiale fra POM inkludert i systemet. Samarbeid mellom POM og NordGen for bestilling, bruk av materialoverføringsavtale og rapportering planlegges for materiale fra den sentrale genbanksamlingen når denne er etablert i 2016.

7.2.3. ÅTGÄRDSMÅL: FORSKNING OCH UTVECKLING

- 1) *Ett forskningsprogram ska ha tagits fram till 2010 som avser forskningsbehovet gällande kulturväxternas genetiska diversitet, taxonomi och genpooler.*

Strategien legger ansvaret for å planlegge et slikt program på SLU og delvis på NordGen. Oppgaven er ikke utført og det er uklart i hvilken grad SLU og eventuelt NordGen har oppfattet at dette er deres ansvar. Det er også tvilsomt om det er korrekt å plassere ansvar for en slik oppgave hos en nordisk institusjon som NordGen, selv om NordGen vil være en viktig samarbeidspartner for gjennomføring av forskningsoppgaver.

Oppgaven er sannsynligvis også for optimistisk formulert. Å 'ta fram' et forskningsprogram er en svært omfattende oppgave, og det ville ha vært en umulig oppgave å få et slikt etablert allerede i 2010. Et mer realistisk mål hadde vært å gjøre en analyse av forskningsbehovet. Dette er imidlertid heller ikke gjort, og oppgaven kan knapt sies å være påbegynt.

- 2) *Behovet av bevarandestrategier och tekniker bör ses över så att konkreta mål finns 2010.*

Det er noe uklart hva som menes med dette målet, men det foreligger ikke i 2013 noen konkrete mål for bevaringsstrategier og / eller teknikker. Imidlertid kan hele POMs arbeid med etablering av en sentral nasjonal genbank i et system der det også samarbeides med lokale klonarkiv oppfattes å være en valgt og implementert bevaringsstrategi. Denne var klar i 2010 og målet kan slik sett sies å være oppfylt.

Det har vært sentralt i programmet at den nasjonale genbanken skal etableres etter nye og velfungerende prinsipper og de beste teknikker, og det er gjort mange vurderinger før man begynte å plante inn materiale i genbanken. Denne rapporten vil derfor være av den oppfatning at dette, noe uklart formulerte, målet er oppfylt.

NordGen tar på sin side tilsvarende ansvar for bevaringsstandard og -kvalitet for sitt materiale.

- 3) *Ett gemensamt nordiskt bevarande med så kallade kryometoder ska ha påbörjats senast 2012.*

Foreløpig er det ingen aktivitet innen metoder for kryobevaring relatert til plantegenetiske ressurser i Sverige eller i POM. Imidlertid gjennomføres utviklingsarbeid og konkret kryobevaring i ulike planteslag i Finland, Danmark og Norge. Foreløpig har ikke dette arbeidet ført fram til "ett gemensamt nordiskt bevarande", men det ligger til rette for erfaringsutveksling og konkret samarbeid.

Forøvrig er dette et eksempel på en oppgave som ikke har noen ansvarlig aktør i Strategien. I dette tilfellet ligger også mulige aktører utenfor Sverige.

7.2.4. ÅTGÄRDSMÅL: UTBILDNING OCH INFORMATION

- 1) *Senast 2015 ska det i NordGens informationssystem (SESTO eller motsvarande) finnas fritt tillgänglig information om allt växtmaterial som bevaras långsiktigt i den centrala samlingen och i lokala/regionala klonarkiv.*

Arbeid med dette pågår og er i rute. Det antas at målet er nådd innen 2015 eller til den sentrale genbanken åpner i 2016.

- 2) *Arbetet med att revidera och utveckla en svensk, alt. nordisk, namnstandard enligt SKUDs modell ska slutföras till 2015. Därefter fortgår det löpande arbetet med att lägga in nytilkomna data och revisioner av data.*

SKUD er etablert som svensk navnestandard. SKUD videreføres i dag gjennom frivillig arbeid utført av pensjonister. Det er mangel på taksonomisk kompetanse, problem med rekruttering og finansiering mangler.

Noen av *åtgärderna som behöver ses över* under dette *Åtgärds målet* kommenteres også :

1) Universitetsutbildningar på alla nivåer

Denne oppgaven anses først å fremst å være SLU sitt ansvar, selv om oppdraget fra Jordbruksverkets side ikke avsetter midler spesifikt til dette arbeidet. Oppgaven er delvis fulgt opp i og med at genressursspørsmål inngår som tema i kurs ved SLU. POMs stab benyttes til å holde forelesninger ved SLU, en aktivitet som har økt og blitt mer integrert etter at POM ble knyttet til SLU/LTJ.

Dette er en positiv synergi som har oppstått som følge av at SLU/LTJ har fått ansvaret for programmet. Muligheten til å inkludere genressursspørsmål i SLUs undervisning kunne vært utnyttet av flere fakultet. Det burde også ligge til rette for å opprette et eget og bredt kurs, f.eks. på 5 vekttall om genressurser ved SLU.

2) *Övriga utbildningar*

Ansvar for utdanning om plantegenetiske ressurser på lavere nivå i utdanningssystemet er ikke plassert. De lokale plantesamlingene brukes mye som demonstrasjonssamlinger, f.eks. til besøk av skoleklasser eller faggrupper, og slik sett følges denne oppgaven opp av en del vertsinstitusjoner.

Programmets innsats har ført til at temaet har fått mye generell oppmerksomhet i mange sammenhenger hos mange partnere. Fem hundre POM-inventerere er utdannet, noe som har gitt betydelige ringvirkninger når det gjelder å heve generelt kunnskapsnivå, spesielt om kulturhistoriens betydning i genressursarbeidet.

3) *Kulturresevat*

Riksantikvarieembetet (RAÄ) har ansvar for nærmere et hundretalls kulturresevat, oftest sammen med länsstyrelsen i de aktuelle *län*. RAÄ har så langt vært blant de aktive aktørene i programmet og har vist stor interesse for å bruke planter fra POM i kulturresevatene, som da fungerer som utstillingsvinduer for plantene og bevaringsarbeidet. Dette vil ventelig bli utvidet.

4) *Information og hemsidan*

Omfanget av informasjon som gis i informasjonsmateriell fra programmet i form av bøker, brosjyrer og andre publikasjoner og informasjon som gis på websiden www.pom.info er stort. Informasjonen er i hovedsak fokusert på *upprop*, plantematerialet som er funnet, registrert, undersøkt og bevart i den sentrale genbanken og bruken av dette. Informasjonsmaterialet er av høy kvalitet, både når det gjelder faglig innhold og når det gjelder lay-out og design med formål å nå brede lag av svensk allmennhet. Informasjonsvirksomheten har resultert i

generell bevissthet om verdi og betydning av å ta vare på gamle planter og 'den grønne kulturarven'.

Både trykt materiell og Internettsider dekker imidlertid nesten utelukkende oppgaver og resultater fra det som kan kalles POMs 'kjerneområde', dvs. POM-stabens arbeid med inventering, *utvärdering* og etablering av den nasjonale genbanken. Det er lite i dette materialet som synliggjør at POM er et heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser som inkluderer et stort antall ulike aktiviteter og aktører på ulike nivå. Av aktører utenom POMs stab er det stort sett bare de lokale klonarkivene som får oppmerksomhet. I noen grad finnes opplysninger om Programrådet på websiden.

Programmets websider er i liten grad blitt oppdatert siden POM flyttet til SLU/LTJ i 2012. Utover å tilrå en gjennomgående oppdatering vil denne evalueringen råde til at websidene tar sikte på å dekke POMs arbeidsområder mer helhetlig. Informasjon om programmets aktører og deres virksomhet relatert til plantegenetiske ressurser vil på en enkel måte bidra til å gi programmet mer bredde. Det kan f.eks. lenkes til aktørenes hjemmesider, der aktørene utfordres til å markedsføre sine prosjekter og oppgaver på området.

Øvrige 'ses över' – oppgaver er kommentert på andre steder i rapporten.

8. PROGRAMMETS INVENTERING RELATERT TIL ARTER OG GEOGRAFI

Evalueringsoppdraget spør spesielt om en vurdering av hvor fullstendig programmets inventering har vært, *både ur et geografiskt och ur et taxonperspektiv*.

Programmet har organisert sin inventering (etterlysning, kartlegging, registrering og innsamling) av historisk plantemateriale (gamle sorter, landsorter og andre genotyper som har gått ut av bruk) i såkalt *upprop*. POM:s *upprop* har vært:

- *Fröuppropet*
- *Rosuppropet*
- *Perennuppropet*
- *Frukt- och bäruppropet*
- *Träd- och buskuppropet*
- *Lök- och knöluppropet*
- *Sparrisuppropet*
- *Krukväxtuppropet*

8.1. POMs dekning av plantegrupper

Uppropene dekker svært mange planteslag som har vært dyrket og som fortsatt dyrkes i svensk jord- og hagebruk. Men det er noen svært viktige unntak. *Fröuppropet* omfattet *köks- prydnads- och spånadsväxter* og manglet dermed planteslag som er viktige i svensk landbruk som korn og fôrplanter.

Begrunnelsen for at korn og fôrarter ikke var med i *uppropene* var at disse artene var ivaretatt gjennom tidligere inventeringer i regi av NGB og NGBs arbeidsgrupper. Dette var kanskje en riktig prioritering, men når en ser hvor mye materiale som kom inn til *uppropet* av andre frøformerte arter, som også tidligere til en viss grad var etterlyst og innsamlet av NGB, kan en spekulere i om det også ville vært mulig å få inn gamle kornsorter dersom en hadde søkt etter slike.

Noen innsamlinger og undersøkelser av rødkløver og timotei i utvalgte områder og oppformering av frø til bevaring hos NordGen ble gjort i POMs første fase, finansiert med POMs FoU-midler. Innsamling av genetisk variasjon hos slike flerårige arter som både dyrkes aktivt og som overlever i kulturlandskap og naturlig flora er ikke en presserende oppgave på samme måte som i andre planteslag der sorter og genotyper som går ut av aktiv bruk er mer truet. Innsamling av slike arter ville heller ikke ha passet i POMs arbeidsform med vekstslagsvise *upprop*.

Selv om et betydelig antall aksesjoner av fôrvekster innsamlet i Sverige allerede er lagret hos NordGen kan det være behov for supplerende innsamlinger, ikke minst i kombinasjon med *in situ* bevaring når dette konseptet blir mer utviklet i Sverige. Økt innsats for utnytting av innsamlet materiale av fôrplanter og bruk av ville slektninger vil også være aktuelt i videreføringen av POM.

Frukt- och bäruppropet og *Sparrisuppropet* etterlyste også gammelt materiale av spiselige planter som tidligere hadde blitt samlet inn i regi av NGB. Samlingene som allerede fantes i svenske klonarkiv e.l. er blitt betydelig supplert og utvidet gjennom disse *uppropene*.

Disse *uppropene* dekker til sammen det meste av spiselige hagebruksarter innenfor grønnsaker, frukt og bær. Arter av krydder og medisplanter er ikke inkludert i den systematiske inventeringen. Noen arter som var planlagt inkludert i *Sparrisuppropet* er tatt ut på grunn av problemer med hybridisering og fordi de oftest blir oppformert ved hjelp av frø. Dette gjelder f.eks. arter som kvann, mesterrot og artisjokk (*Cynara cardunculus*). Disse har dermed 'falt mellom to stoler / to *upprop*'.

Den mest betydningsfulle spiselige matplanten (ved siden av korn) som *uppropene* ikke har dekket er imidlertid potet. Årsaken til dette antas å være at man har ment at NGB, som gjennom sin tidligere arbeidsgruppe for potet, har gjort det som bør gjøres med potetsortene. Kartlegging og innsamling av gamle potetsorter i Norden var et omfattende arbeid i NGB som ble avsluttet med en nordisk potetsortsamling, som nå er bevart hos NordGen, og med utgivelsen av boken *Potet i Norden*, der sortene i samlingen er omtalt.

En enkel vurdering av dette arbeidet hadde imidlertid avslørt at det finnes svært mange gamle potetsorter i bruk i Sverige og som fortsatt finnes hos hobbydyrkere og bønder. Hvis POM hadde lagt samme grundighet til grunn for etterlysning og inventering av potet som for andre inventerte planteslag, ville sannsynligvis et stort antall interessante og verdifulle sorter og landsorter av potet blitt funnet.

I POMs virketid har noen nye (gamle) potetsorter fra Sverige kommet til NordGen, og blitt midlertidig tatt vare på der, uten noe direkte samarbeid med POM om disse. Potetmangfold har et stort PR-messig potensiale og er en så viktig matplante at POM burde engasjere seg i denne arten.

Når det gjelder prydplantene så er *uppropene* nokså dekkende for de fleste plantegruppene. Av økonomiske årsaker er *Träd- och buskuppropet* midlertidig uten prosjektleder og lagt noe på vent. Arbeidet med landskapsplanter, busker og trær bør tas opp igjen når ressurssituasjonen gjør det mulig.

8.2. Geografisk dekning

Når det gjelder spørsmålet om hvordan *uppropene* har dekket Sverige sett fra et geografisk perspektiv, så er det en vurdering som, hvis den skal gjøres grundig, krever mye arbeid og gjerne ekstra analyser. Resultatene i form av kartlagt og innsamlet materiale viser at en overvekt av aksesjoner kommer fra sørlige deler av Sverige. Om dette betyr at den genetiske variasjonen i Nord-Sverige er dårlig dekket med innsamlinger er vanskelig å si.

På grunn av klimatiske forhold er det naturlig at det er størst mangfold av arter og sorter sør i Sverige enn i nord. De fleste planter i nord er også kommet som innvandrere sørfra, og det kan hende at den genetiske variasjonen i nord er godt dekket med innsamlingene i sør. På den annen side kan en forvente at planter som har vært lenge i nord, kanskje så mye som i et par århundrer, har ervervet egenskaper som er unike og som derfor bør bevares.

Metodene som har vært benyttet under innsamlingene har tatt sikte på å dekke hele landet. *Uppropene* har blitt kringkastet og publisert over hele landet. Hvor godt etterlysningene er blitt kjent i ulike deler av landet er ikke enkelt å vurdere, men ofte er det slik at saker som dette får større oppmerksomhet i tynt befolkede strøk på landsbygda enn i tett befolkede områder i og omkring byene. På den annen side har POMs prosjektledere hatt sine arbeidssteder i sør og hatt større muligheter til å reise og delta på arrangementer i sør, noe som kan ha gitt en skjevhet i inventeringen i Sør-Sveriges favør.

Konklusjonen på dette er at det ikke er noen grunn til å tro at spesielle deler av Sverige har unngått inventeringenes / *uppropenes* oppmerksomhet. Enda mindre er det mulig å identifisere geografiske deler av Sverige som bør inventeres spesielt for å dekke slike hull. En videreføring av programmet bør imidlertid sørge for å ha en beredskap for å ta imot og vurdere nye funn og tips som helt sikkert vil komme etter hvert som det svenske genressursarbeidet blir enda bedre kjent.

9. KONKLUSJONER

Denne evalueringen har en nokså todelt konklusjon. Den delen av Program för odlad mångfald som omhandler programmets 'kjerneområder' er grundig og godt gjennomført. Dette omfatter arbeidet med inventering, *utvärdering* og bevaring av genetisk mangfold av utvalgte planteslag i en nasjonal genbank og bruken av dette, altså det som kan betraktes som en videreføring av *Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige* (2002-2010), som lå til grunn for arbeidet i POMs første fase.

Dette har gitt gode resultater, mye positiv oppmerksomhet og det har i stor grad bidratt til at bevissthet og satsing på arbeid med plantegenetiske ressurser i Sverige er prioritert og tilført ressurser. Det er et gjennomgående inntrykk at de fleste man møter er imponert over arbeidet som er gjort og som gjøres i POM.

Imidlertid er det mange, også av dem som burde være aktive aktører i et nasjonalt program for plantegenetiske ressurser, som gir uttrykk for at POM ikke er spesielt relevant for deres virksomhet.

Dette skyldes at mange elementer som naturlig skulle inngå i et slikt nasjonalt program, og som er beskrevet i Strategien *Programmet för odlad mångfald 2010-2015*, ikke er fulgt opp i programmet.

Programmets styringsdokumenter viser at Program för odlad mångfald fra 2010 gikk inn i en ny og bredere fase. POM utvikles fra å være en *Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige* (2002-2010) til å bli et heldekkende nasjonalt program for plantegenetiske ressurser i Sverige.

I programmet er ressursene som er til rådighet konsentrert om inventering, *utvärdering* og bevaring av genetisk mangfold av utvalgte planteslag i en nasjonal genbank. Utført arbeid har resultert i at Sverige er godt gjennom søkt for plantegenetisk mangfold og at det som er verdt å bevare i mange planteslag blir bevart. Arbeidet har også ført til at genressurser, plantemangfold og den grønne kulturarven har fått stor oppmerksomhet og positiv interesse i svensk allmennhet og blant politikere og styrende organ.

Den sterke konsentrasjonen om POMs kjerneaktiviteter og uklare ansvarsforhold har imidlertid ført til at en del andre oppgaver har fått liten eller ingen oppmerksomhet. Viktige aktører på fagfeltet, i første rekke svensk landbruksproduksjon av mat og fôr og dennes utøvere på ulike nivå, og svensk planteforedling, har vært lite aktive i programmet. Det må også sies at de midler som har vært stilt til rådighet for POM har vært mindre enn det som programmet har budsjettet med.

Noen plantegrupper er uteglemt i programmet. Den viktigste arten der man kan anta å finne unikt og verdifullt materiale som ikke er inventert er sannsynligvis potet.

En annen viktig observasjon i evalueringen er at POM i liten grad markedsføres som et bredt nasjonalt program for plantegenetiske ressurser, og resultater utenom kjerneaktivitetene rapporteres ikke som en del av POM.

10. FORSLAG FOR NESTE PROGRAMFASE

Gjennomgang og vurdering av tilgjengelig informasjon, slik det er redegjort for i de foregående kapitlene i rapporten, leder fram til noen råd for videre arbeid med Program för odlad mångfald og for planlegging av neste programfase. Det viktigste rådet vil være å gjennomføre tiltak for å gjøre POM til et program som inkluderer et bredere spekter av oppgaver som også inkluderer et bredere spekter av dedikerte aktører som kan gjøre en innsats for bedre bevaring og økt bruk av plantegenetisk mangfold i Sverige.

Rådene summeres opp som følger:

- a) Program för odlad mångfald bör göras till ett brett och heldekkande nasjonalt program for bevaring og bruk av plantegenetiske ressurser jfr. den globale aksjonsplanen for plantegenetiske ressurser.
- b) Den nasjonale genbanken bör etableres som planlagt, med høyt nivå og kvalitet på bevaring, dokumentasjon og rutiner for distribusjon av materiale.
- c) Programmet bör inkludere bruksaspektet til alle bevarte plantesorter, både planteslag bevart hos NordGen og planter bevart i den nasjonale genbanken for vegetativt materiale.
- d) Programmet bör særlig utvides med aktivitet og fokus på viktige matplanter, spesielt korn og potet, og programmet bör göras mer relevant for svensk planteforedling.
- e) Programmets neste fase bör planlegges slik at et bredere utvalg av aktører innen bruk av plantemangfold, inkl. planteforedling, matproduksjon og kommersielt jordbruk, føler eierskap til programmet og har et mer avklart ansvar for å gjennomføre oppgaver i programmet.
- f) Programmet må tydeliggjøre ansvarsfordeling og arbeidsoppgaver mellom aktørene i programmet.
- g) Sammenhengen mellom programmets mål og oppgaver på den ene side og budsjett og ressurstilgang på den annen side, bör ha en tydeligere og bedre avstemt sammenheng i programmets styringsdokumenter.
- h) Programrådet bör rekonstrueres i retning av å være et policyorgan for svensk genressursarbeid, inkludert å ha en reell rådgivende rolle for programmets planer og budsjett. Rådets sammensetning og rutiner for oppnevning må gjøre det attraktivt og forpliktende å delta i rådet.
- i) Programrådet må ha et sekretariat som har ressurser til å forberede et spekter av aktuelle saker til rådsmøtene.
- j) Det er viktig å styrke samarbeidet mellom sektorene landbruk og miljø. Dette gjøres antageligvis best ved å sette av midler og ressurser til konkrete samarbeidsoppgaver /-prosjekter.
- k) Sammen med andre nordiske lands nasjonale program bör en finne fram til en mer aktiv rolle for NordGens samarbeid med POM og de øvrige nasjonale programmene i Norden.
- l) Den informasjon og markedsføring som gjøres i regi av programmet bör dekke hele bredden av arbeidet innenfor Sveriges nasjonale program for plantegenetiske ressurser.

Vedlegg 1: Personer som har gitt direkte bidrag til evalueringen

a) Personer som er intervjuet, i direkte intervju eller på telefon

Anna-Gretha Eriksson, Riksantikvarieämbetet
Annette Olesen, Lantmännen lantbruk
Roland von Bothmer, SLU/NordGen
Carina Knorpp, Landsbygdsdepartementet
Harriet Falck-Rehn, Naturvetarna (tidl. Landsbygdsdepartementet)
David Ståhlberg, Jordbruksverket
Tiina Sarap, SLU
Agneta Börjeson, Röttle natur & kultur (tidl. Jordbruksverket)
Morten Rasmussen, NordGen
Eva Jansson, SLU
Jens Weibull, Jordbruksverket

b) Deltagere på møte i POMs programråd 17. oktober 2013

Annett Kjellberg, Jordbruksverket
Ida Backström, LRF/GRO
Sanna Black Samuelsson, Skogsstyrelsen
Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet
Marianne Ekberg, Naturvårdsverket
Viktoria Hallberg, Sveriges Hembygdsförbund
Mats Havström, Göteborgs Botaniska Trädgård
Maria Nyman-Nilsson, Fredrikdals museer och trädgårdar
Helena Persson Hovmalm, Sveriges Pomologiska Sällskap
Morten Rasmussen, NordGen
Göran Svanfeldt, FOR
Eva Jansson, SLU/LTJ
Jens Weibull, Jordbruksverket

c) POMs prosjektledere som er kontaktet via e-post korrespondanse

Karin Persson
Linnea Oscarsson
Henrik Morin og Lars-Åke Gustavsson
Lena Nygårds
Inger Hjalmarsson
Else-Marie Karlsson Strese

Vedlegg 2: Dokumenter som ligger til grunn for evalueringen

De viktigste dokumentene av et visst omfang har vært:

Forskningsrådet for miljø, areella næringer og samhallsbyggande, FORMAS 2012.
Utvärdering av verksamhet inom växtförädlingsområdet vid SLU. 18 s.

Jansson, E. & J. Weibull, SLU/Centrum för biologisk mångfald. Programmet för odlad mångfald, POM. Verksamhetsberättelse för 2011. 17 s.

Jansson, E., SLU. Programmet för odlad mångfald, POM. Verksamhetsberättelse för 2012. 25 s.

Jordbruksverket 1998. Förslag till nationellt program för växtgenetiska resurser.
Jordbruksverket Rapport 1998:19. Miljöenheten 1998-12-16. Referens Anna-Clara Brunsson

Jordbruksverket 2002. Strategi för inventering av kulturväxter i Sverige. Jordbruksverket
Rapport 2002:8. Miljöenheten 2002-01-15. Referens Agnete Börjesson

Jordbruksverket 2008. Programmet för odlad mångfald 2010-2015, Jordbruksverket rapport
2008:32. Miljöenheten 2008-12-18. Referens Agnete Börjesson

Jordbruksverket 2010 – 2013. Minnesanteckningar frå POM programrådsmøter nr 22 – nr 29

Nordiskt genressurssenter 2012. Responsibilities and tasks of NordGen and the Nordic
national programs for plant genetic resources. A clarification

POM / SLU 2011. Utredning: Programmet för Odlad Mångfald, POM, som en del av LTJ
fakulteten i Alnarp. 45 s

Rapport för POM 2000 – 2007. Uppföljning och uppdatering av programmet for odlad
mångfald (POM). 42 s

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU 2012. Redovisning av åtgärder för att utveckla
växtförädlingen av grödor för Svealand och Norrland. 10 s.

I tillegg er informasjon hentet fra diverse brev og dokumenter med relevans for POM fra
Jordbruksverket og SLU, fra websidene til POM og Grønt kulturarv og fra POMs rike flora av
brosjyrer og faglige publikasjoner.